

مزار عالمان در حرم علوی از دیدگاه محدث قمی

به کوشش محمدامین پورامینی

عالم بزرگوار و متبوع عالی مقام و محدث عظیم الشان شیخ عباس قمی آثار گران سنگ و جاودان بسیاری از خود به یادگار نهاده است که همه آنها منشأ اثر و برکت بوده است. او با نگارش «سفینة البحار» بر کشتی نجات سوار شد و از دریاها نور و معرفت بهره‌ها برد و با نگارش «مفاتیح الجنان» به خانه‌های تمامی مؤمنان راه یافت. از کتاب‌های دیگر او «الکنی و الألقاب»، «منتهی الآمال»، «تتمة المنتهی»، «لبّ الوسائل»، «غایة القصوی»، «الفوائد الرضویة»، «تحفة الاحباب» و «هدیة الاحباب» است. کتاب ارزشمند دیگر وی «هدیة الزائرین و بهجة الناظرین» است که گویا آن را قبل از «مفاتیح الجنان» تألیف کرده و کتابی است جامع و ارزشمند در باب دعا و زیارت که مطلب زیر از این کتاب برگزیده و تلخیص شده و با توضیحاتی تقدیم خوانندگان محترم می‌شود.

بدان که زمین نجف اشرف مملو است از علما و اعظام و مؤمنین؛ به خصوص وادی السلام که بقعه‌ای است از جنت عدن و محل ارواح مؤمنین؛ چنان که در «کافی» به سند معتبر منقول است: شخصی به حضرت صادق (ع) عرض کرد: برادرم در بغداد است و می‌ترسم که در آن جا بمیرد. فرمود: «پروا مکن که هر جا خواهد، بمیرد. به درستی که نمی‌میرد مؤمنی در مشرق و مغرب زمین، مگر آن که حق تعالی روحش را به سوی وادی السلام محشور می‌گرداند». پرسید: وادی السلام کجاست؟ فرمود: «پشت کوفه است؛ گویا می‌بینیم که ایشان حلقه حلقه نشسته‌اند و با یکدیگر سخن می‌گویند».^۱ پس باید زیارت آنها را غنیمت دانست و خود را از فیض آن محروم نکرد؛ زیرا

بر زیارت آنها ثواب بسیار و اجر بی‌شمار و فواید عظیمه مترتب است. ثقه الاسلام کلینی در «کافی» به سند معتبر از حبه عرنی نقل کرده که گفت: با حضرت امیرالمؤمنین (ع) به پشت کوفه رفتم. چون به صحرای نجف رسیدند، ایستادند؛ گویا با جماعتی مخاطبه می‌کردند. من نیز در خدمت آن حضرت آن قدر ایستادم که خسته شدم. پس نشستم، به اندازه‌ای که از نشستن هم ملالی به هم رسانیدم. باز برخاستم و ایستادم تا خسته شدم و باز نشستم تا دلتنگ شدم. پس برخاستم و ردای خود را جمع کردم و عرض کردم: یا امیرالمؤمنین! می‌ترسم بر شما که از بسیاری ایستادن، به زحمت بیفتید؛ ساعتی استراحت فرمایید. پس ردای خود را انداختم که آن حضرت بر روی آن بنشیند. فرمود: «این ایستادن نیست، مگر برای سخن گفتن با مؤمنی یا انس گرفتن با مونس». عرض کردم: یا امیرالمؤمنین! ارواح مؤمنین چنین است؟ فرمود: «بلی، اگر پرده از پیش دیده تو برداشته شود، هرآینه خواهی دید ایشان را که گروه گروه و حلقه حلقه نشسته و با یکدیگر سخن می‌گویند.» عرض کردم: بدنند یا روحند؟ فرمود: روحند و هیچ مؤمنی نمی‌میرد در بقعه‌ای از بقعه‌های زمین، مگر آن که به روحش می‌گویند به وادی السلام ملحق

شو که صحرای نجف است، و آن بقعه‌ای است از جنت عدن»^۲.
 و مخفی نماند که زیارت اموات و مجاورت و انس با آنها وقتی نفع دهد که انسان تفکر در حال آنها کند و عبرت و آگاهی از حال آنها نماید؛ نه چنان که بعضی از غافلین و جهال می‌کنند و در غالب بلاد رسم شده که قبرستان را موضع گشت و سیر خود قرار دهند و دسته دسته تفرج کنان با قهقهه و گفت‌وگوهای لغو و سخنان ناشایسته - که از هر چیز اثرش در قساوت قلب بیشتر است به آن جا رفته و با این حال بازگردند. و باید امتیاز داد بر تعظیم و تکریم و کثرت تلاوت قرآن و ادعیه مقرره آنیه علما و مشایخی که در آن بلد شریف مدفونند؛ مانند:

ابوجعفر محمد بن الحسن الطوسی^۳ معروف به «شیخ الطائفه» و علامه عصر خود، صاحب کرامات باهره السید مهدی طباطبایی، معروف به «بحرالعلوم»^۴ که این هر دو بزرگوار با بعضی دیگر در مسجد طوسی در نزدیکی صحن مقدس مدفونند.

و مانند: سیدالعلماء والمجتهدین حاجی میرزا محمد حسن شیرازی^۵ (طاب‌ثراه) که در جنب باب طوسی صحن شریف، در مدرسه معروف به اسم خود مدفون است.

و مانند: خاتم الفقهاء والمجتهدین جناب شیخ محمد حسن صاحب «جواهر الکلام»^۶ (نورالله مرقد) که در محله عماره^۷ نجف، قبر شریفش با بقعه و قبه رفیعه معروف است.

در مقابل قبر این بزرگوار قبور جمله‌ای از اعظام علماست که دارای قبه و بقعه هستند که از جمله آنهاست عماد العلماء مولانا السید مهدی قزوینی^۸ ساکن حله و جناب آقا سید حسین ترک^۹ و غیره.

و در نزدیکی آنها به فاصله چند کوچه، قبر فقیه اهل‌البیت شیخ جعفر کبیر کاشف‌الغطاء^{۱۰} است و در مقابل او قبر عالم فاضل شیخ راضی عرب است و در مقابل کوچه سلام، قبر عالم جلیل شیخ خضر شلال^{۱۱} است و در محله براق^{۱۲}، قبر شیخ فخرالدین طریحی^{۱۳} صاحب «مجمع البحرین» است.

و قبر شیخ اجل اعلم شیخ مرتضی انصاری^{۱۴} در بقعه‌ای متصل به باب القبله صحن مطهر و در طرف چپ کسی که داخل شود واقع است و در مقابلش قبر آقا سید اسدالله اصفهانی^{۱۵} و قبر جناب آقا سید علی شیرازی قرار دارد.

قبر شیخ و استاد ما ثقة‌الاسلام حاجی میرزا حسین نوری طبرسی^{۱۶} در ایوان سوم از ایوان‌های شرقی باب القبله واقع است و قبر شریف عالم

زیارت اموات و مجاورت و انس با آنها وقتی نفع دهد که انسان تفکر در حال آنها کند و عبرت و آگاهی از حال آنها نماید؛ نه چنان که بعضی از غافلین و جهال می‌کنند و در غالب بلاد رسم شده که قبرستان را موضع گشت و سیر خود قرار دهند و دسته دسته تفرج کنان با قهقهه و گفت‌وگوهای لغو و سخنان ناشایسته - که از هر چیز اثرش در قساوت قلب بیشتر است به آن جا رفته و با این حال بازگردند.

جلیل و مجمع تقوا و ورع جناب حاجی ملا فتحعلی^{۱۷} (طاب ثراه) که از جمله مشایخ شیخ ما علامه نوری است، با جمله‌ای از اکابر علما در بقعه‌ای است که متصل است به باب سلطانیه، در طرف راست کسی که داخل شود.

قبر محقق نراقی^{۱۸} در زمین صحن، در پشت سر و متصل به دری که گاهی به رواق مطهر باز شود واقع است، و روی قبر با سنگی که از سایر سنگ‌ها متمایز است، فرش شده. قبر مرحوم حاجی شیخ جعفر شوشتری نیز در این مکان قرار دارد.^{۱۹}

قبر مرحوم حجة الاسلام حاجی میرزا حسن آشتیانی^{۲۰} در صحن، در حجره اول و در زیر دالان بالای سر، در سمت یمین کسی که از پشت سر داخل دالان شود، واقع است. قبر شریف جناب حاج میرزا حبیب الله رشتی^{۲۱} (طاب ثراه) در بقعه‌ای متصل به باب شرقی صحن، در طرف راست کسی که از صحن بیرون رود، واقع است.

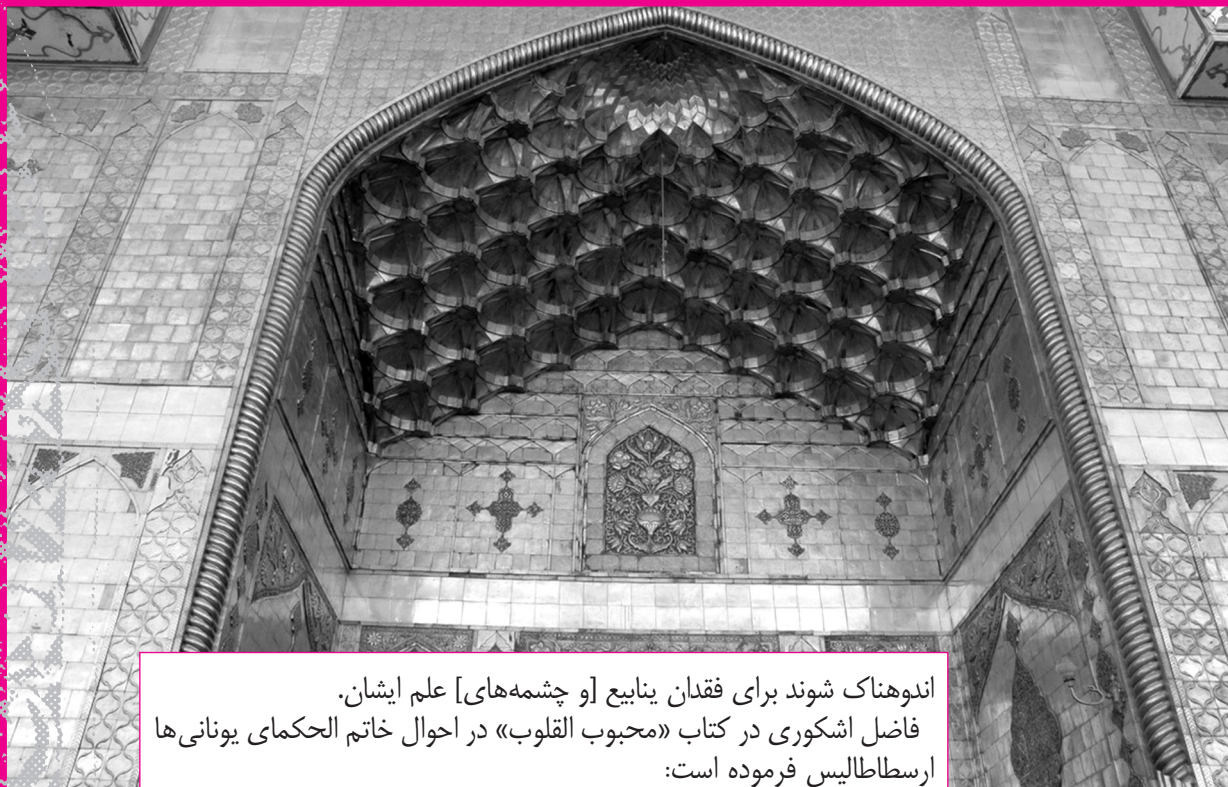
شیخ اجل اکمل آية الله فی العالمین، مولانا الحسن بن مطهر الحلّی مشهور به «علامه»^{۲۲} که قبر شریفش در ایوان مطهر در بقعه‌ای که منتهی می‌شود به حرم مطهر، در طرف یمین کسی که داخل حرم می‌شود، واقع است و بقعه دیگر که محاذی و قرین اوست، مدفن حاجی ملا احمد اردبیلی^{۲۳} است و بقعه‌ای که متصل است به بقعه آية الله علامه حلّی، مدفن و مروج مذهب جعفری آقا شیخ محمد جعفر استرآبادی^{۲۴} (طاب ثراه) است.

و غیر ایشان از علمای دیگر که زیاده از آنند که در این مختصر ذکر شود، بلکه خصوص صحن مطهر و حجرات آن، تمام مملو است از بزرگان دین و علما و مجتهدین که ذکر اسامی شریفه آنها باعث تطویل و اطناب است و چقدر سزاوار است از برای ارباب علم و تقوا و قدس که از خاک این بزرگواران بگذرند یا در وقتی که در صحن مطهر، در نزد قبرهای آنها نشینند، شرط ادب و تعظیم به جای آورند و از باطن آن بزرگواران استمداد نمایند و ملاحظه فرمایند که اینها همه شیوخ و مشایخ، مشایخ کسانی بوده‌اند که الحال باب مجلس افاده و درس و بحث را بر روی خود بسته و از این نشأت فانیه خود را وارسته نموده‌اند؛ پس تأسف خورند بر فراقشان و

قبر محقق نراقی در زمین صحن، در پشت سر و متصل به دری که گاهی به رواق مطهر باز شود واقع است، و روی قبر با سنگی که از سایر سنگ‌ها متمایز است.

○○○

خصوص صحن مطهر و حجرات آن، تمام مملو است از بزرگان دین و علما و مجتهدین که ذکر اسامی شریفه آنها باعث تطویل و اطناب است و چقدر سزاوار است از برای ارباب علم و تقوا و قدس که از خاک این بزرگواران بگذرند یا در وقتی که در صحن مطهر، در نزد قبرهای آنها نشینند، شرط ادب و تعظیم به جای آورند و از باطن آن بزرگواران استمداد نمایند.

اندوهناک شوند برای فقدان ینابیع [و چشمه‌های] علم ایشان.
فاضل اشکوری در کتاب «محبوب القلوب» در احوال خاتم‌الحکمای یونانی‌ها
ارسطاطالیس فرموده است:
چون ارسطو در مدینهٔ اُسطاغیرا از دنیا رحلت نمود، اهل آن‌جا استخوان‌های او
را جمع کردند، پس از آن‌که پوسیده شده بود و در ظرفی از مس گذاردند و او را
دفن کردند در یک موضعی، و آن مکان را مجمع [و محل گردهمایی] خود قرار
داده و در آن‌جا جمع می‌شدند از برای مشاوره در امور و کارهای بزرگ و هر وقت
از فنون علم و حکمت برایشان مشکل می‌شد، قصد آن‌جا را می‌نمودند و بر سر
قبر او نشسته و مشغول مناظره و مباحثه می‌شدند تا آن‌که واضح می‌شد برایشان
مشکلاتشان، و چنان اعتقاد داشتند به آمدن به موضعی که استخوان‌های
ارسطاطالیس در آن دفن شده بر عقل ایشان می‌افزاید و اذهان ایشان را پاکیزه و
تلطیف می‌کند و نیز این را تعظیمی از برای ارسطو می‌دانستند بعد از مرگ او و
باعث تأسف بر فراق و حزن و اندوه بر آن فجیعه و مصیبت فقدان ینابیع حکمت
او می‌دانستند.

پی‌نوشت

۱. کلینی، کافی، ج ۳، ص ۲۴۴، ح ۲ و مجلسی، بحارالانوار، ج ۹۷، ص ۲۳۴، ح ۲۷.
۲. همان، ج ۳، ص ۲۴۳، ح ۱.
۳. شیخ طوسی از بزرگان شیعه است که در سال ۴۶۰ ه. ق وفات یافت. او مؤسس حوزه علمیه نجف در قرن پنجم است. آثار فقهی و کلامی و تفسیری بسیاری از او برجای مانده؛ مانند: کتاب: «المبسوط»، «الخلافا»، «التبیین»، «النهاية» و... .
۴. سید مهدی بحر العلوم از فقیهان به نام و از شخصیت‌های صاحب مقامات و کرامات بوده است. او در سال ۱۱۵۵ قمری در کربلا به دنیا آمد و به سال ۱۲۱۲ در نجف اشرف بدرود حیات رفت. از جمله کتاب‌های وی «مصاییح»، «منظومه»، «قواعد الاصول» و «فوائد الرجالیه» است. تشرف او به محضر حضرت بقیةالله الاعظم معروف و مشهور است.
۵. میرزای بزرگ شیرازی صاحب فتاوی معروف تنباکوست. او به سال ۱۳۳۰ ه. ق در شیراز دیده به جهان گشود. مراحل رشد و ترقی را به سرعت پیمود و پس از شیخ انصاری، مرجع علمی الاطلاق شیعه شد بلندنظری، دقت علمی، کاست و مدیریتش از او نامی جاویدان ساخت. وی به سال ۱۳۱۲ قمری دار فانی را وداع گفت. تقریرات درس اصول وی به چاپ رسیده است.
۶. صاحب جواهر از فقیهان به نام شیعه است که امام خمینی نوشتن کتاب گران سنگ «جواهرالکلام» را کرامت نامید این کتاب محور درس‌های خارج و کتاب‌های فقهی متأخر است. وی در سال ۱۳۰۲ قمری در نجف اشرف متولد شد و در سال ۱۳۶۶ به رحمت الهی پیوست.
۷. محله عماره، از محله‌های قدیمی نجف اشرف است که در ضلع شرقی حرم مطهر امیر مؤمنان علی(ع) واقع است.
۸. علامه سیمهدی قزوینی نجفی حلی از عالمان بزرگی است که در سال ۱۳۰۰ قمری از دنیا رفت. دارای کتاب‌های فراوان و مقامات عالیه بوده و از کسانی است که توفیق تشرف به محضر حضرت حجت را یافته است. از جمله آثار او کتاب «فلاک التجاة» است.
۹. فقیه بزرگوار سید حسین حسینی کوهکمری تبریزی، معروف به «سید حسین ترک» از شاگردان شیخ انصاری، صاحب جواهر و صاحب فصول بوده است که مردم آذربایجان پس از رحلت شیخ انصاری از او تقلید کردند. وی در سال ۱۲۹۹ بدرود حیات رفت.
۱۰. فقیه بزرگ شیعه شیخ جعفر کاشف الغطاء، صاحب کتاب «کشف الغطاء» است. وی به سال ۱۲۲۷ قمری از دنیا رفت.
۱۱. شیخ خضر شلال، صاحب کتاب «جنة‌الخلد» و «ابواب الجنان» است.
۱۲. محله «براقی» از محله‌های قدیمی نجف اشرف است. هنگامی که از در قبله صحن علوی خارج شده و به سمت شارع الرسول می‌روید، این محله در سمت چپ قرار دارد.
۱۳. طریحی از علمای بزرگ قرن یازدهم به شمار می‌آید. کتاب لغت‌شناسی معروف وی به نام «معجم البحرین» همانند «نهایه» این اثر در شناخت معنای کلمات وارده در روایات کارایی بسیار دارد. از دیگر آثار وی کتاب «المنتخب» است. او به سال ۱۰۸۵ قمری بدرود حیات رفت.
۱۴. استاد الفقهاء والاصولیین شیخ مرتضی انصاری صاحب دو کتاب درسی معروف «مکاسب» و «رسائل» است. وی در سال ۱۲۱۴ قمری متولد شد و در سال ۱۲۸۱ دار فانی را وداع گفت.

۱۵. سید اسدالله اصفهانی، فرزند عالم بزرگ حجة الاسلام سید محمد یاقر شفتی اصفهانی است. او به سال ۱۲۹۰ از دنیا رفت.
۱۶. محدث نوری صاحب کتاب «مستدرک الوسائل» و از شاگردان شیخ انصاری و میرزای شیرازی است. او به سال ۱۳۳۰ قمری بدرود حیات رفت. در مقابل قبر ایشان قبر مرحوم محدث قمی صاحب این نوشته قرار دارد.
۱۷. مرحوم آیت‌الله سید محسن حکیم در «حقائق الاصول» ۱/ ۹۶ می‌نویسد: «عده‌ای از بزرگان، از جمله سید اسماعیل صدر، حاجی نوری و سید حسن صدر به منزل آخوند ملا فتحعلی رفته، آخوند ایبه [وَأَعْلَمُوا أَن فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ وَطِئْتُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَمَتْنَا وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبِيبٌ إِلَيْكُمْ] [احجرات/ ۷] را مطرح ساخته؛ آن‌گاه به تفسیر «حب الیکم» پرداخت. پس از بیان موضوع، وجهی را بیان کرد که آنان به تعجب افتاده و توضیح خواستند. روز دوم آمدند و او به تفسیر همان کلمه با وجهی دیگر پرداخت که باز باعث تعجب و حیرت آنان شد و روز سوم نیز چنین بود و تا سی روز ادامه یافت و هر روز حرف نو و تفسیر جدیدی داشت». آیت‌الله حکیم می‌افزاید که افراد کرامه، قرآتمانی را از وی نقل کرده‌اند.
۱۸. ملا محمدمهدی نراقی کاشانی، معروف به «محقق نراقی» صاحب کتاب «مستند الشیعه» و «عوائد الایام» است که در سال ۱۲۰۹ قمری دار فانی را وداع گفت. شیخ انصاری مدتی در کاشان در درس وی حاضر می‌شد.
۱۹. عالم بزرگ و خطیب توانا و واعظ شهیر، مرحوم شیخ جعفر شوشتری از شخصیت‌های علمی صاحب نفس بوده است. وی در سال ۱۳۰۳ قمری از دنیا رفت.
۲۰. فقیه بزرگ میرزا حسن اشتیانی، از شاگردان شیخ انصاری و صاحب کتاب «بحر الفوائد» و «القضاء» است. او در تهران صاحب نفوذ بود و در جریان فتاوی تنباکو، به یاری هم‌درس خود، میرزای شیرازی برخاست. وی در سال ۱۳۱۹ قمری بدرود حیات رفت.
۲۱. فقیه بزرگ میرزا حبیب‌الله رشتی، از شاگردان شیخ انصاری و صاحب کتاب «بدائع الاصول»، «الاجارة» و «بدائع الافکار» است. وی در سال ۱۳۱۲ قمری وفات یافت.
۲۲. ابومنصور حسن بن یوسف بن علی بن المطهر، معروف به «علامه حلی» از فقیهان به نام شیعه است و کتاب‌های بسیاری در فقه و اصول و کلام و رجال از وی به یادگار مانده است. از کتاب‌های وی «مختلف الشیعه»، «منتهی المطلب»، «تحریر الاحکام»، «ارشاد الاذهان»، «الالفین»، «تذکره الفقهاء»، «قواعد الاحکام» و «نهایة الاحکام» را می‌توان نام برد. وی به سال ۶۴۷ هجری متولد و در سال ۷۲۶ از دنیا رفت.
۲۳. فقیه بزرگ و مقدس شیعه، ملااحمد معروف به «مقدس اردبیلی» صاحب کتاب «معجم الفائدة والبرهان» و «زبدةالبیان» است. او از بزرگانی است که شرف تشرف به محضر حضرت بقیةالله الاعظم(عج) را یافته است. وی در سال ۹۹۳ هجری دار دنیا را وداع گفت.
۲۴. عالم و فقیه امامی، ملامحمدجعفر استرآبادی، مشهور به «شریعتمدار» صاحب کتاب «شوارح الاحکام» است که در سال ۱۲۶۳ قمری از دنیا رفت. از کتاب‌های دیگر وی «المقاید الجعفریه» است.